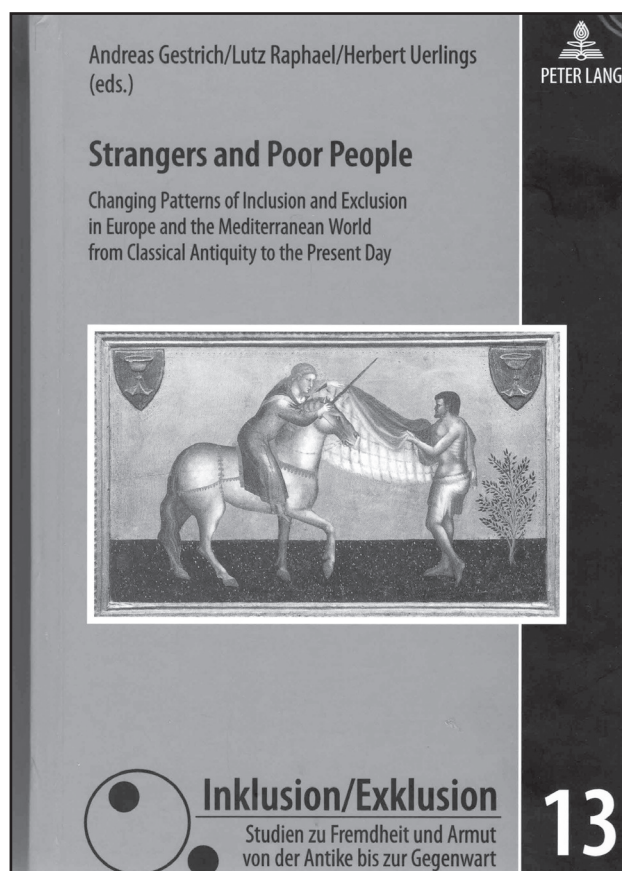


OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

Andreas Gestrich, Lutz Raphael, Herbert Uerlings
(ur.): STRANGERS AND POOR PEOPLE. CHANGING
PATTERNS OF INCLUSION AND EXCLUSION IN
EUROPE AND THE MEDITERRANEAN WORLD FROM
CLASSICAL ANTIQUITY TO THE PRESENT DAY.
Inklusion/Exklusion – Volume 13. Frankfurt am Main
et al., Peter Lang Verlag, 2009, 615 str.

Gre za knjigo, ki jo je ena od avtoric omenjene recenzije že predstavila v njeni nemški obliki in zato ta prispevek ne bo namenjen ponovnemu pisanju o že predstavljenem, čeprav ne gre za prevod omenjenega zbornika, ampak za sicer nekoliko arbitrarni izbor člankov, ki segajo na eni strani do historičnega razvoja procesov vključevanja in izključevanja, na drugi strani pa do še vedno aktualnih procesov in mehanizmov vključevanja in izključevanja, kot del sodobnih političnih, a tudi pravnih odnosov in ne nazadnje tudi aktualnih vprašanj mednarodnih političnih in pravnih odnosov. Glede na poznavanje drugih publikacij iz omenjene serije lahko rečemo, da je skupna izbira knjige iz zbirke, ki je bila prevedena, precej dobra odločitev, saj je v njej velik poudarek na politični, sociološki in antropološki metodologiji procesov izključevanja in vključevanja v družbo. Odnos do revščine in z njo povezanih metod izključevanja in vključevanja je v krščanskem obdobju rimskega cesarstva zaznavala na eni strani asketska revščina in na drugi strani tujost, ki je bila politično in pravno določena. Zelo obsežen del zbornika pa predstavlja odnos do revščine, izključenosti in vključenosti v zgodovini, s seveda najbolj preglednim člankom Franza Dorna, ki zajame velik časovni razpon in področje, zato so njegovi osnovni principi javne oskrbe revežev mogoče kdaj tudi arbitrarno izbrani, a kljub temu predstavljajo bistvene etape v razvoju javnega reševanja socialnih vprašanj. Na drugi strani temeljne pravne principe izključevanja in vključevanja predstavi ena najboljših poznavalk omenjenega problema Helga Schnabel Schulte. Izbira omenjenih prispevkov je zagotovo primerna, saj dokazuje različne pristope k obravnavani tematiki, slednje pa določenim razvojnim fazam dokazujejo tudi različna metodološka stališča posameznih raziskovalcev in metodoloških usmeritev posameznih strok, ki pa jih projekt noče in ne želi spravljati na isti imenovalec. S stališča razumevanja posebnega pravnega položaja po svojem pravnem, političnem in ekonomskem položaju določenih izredno specifičnih socialnih skupin je izredno pametna izbira člankov o položaju Judov v poznesrednjeveških družbah in o odnosu do Romov v 19. stoletju. S stališča političnega izključevanja pa je na mestu tudi članek o vključevanju in izključevanju v primeru druge delitve Litve in Poljske v letih 1772–1795. Podobni članek, ki nakazuje na razvoj omenjenega principa, kaže naturalizacijo in transformacijo populacije v industrijskem področju Longwy po drugi svetovni vojni, ki kaže modele in vprašanja, ki so značilni za vsa industrijska območja zahodne Evrope po 2. svetovni vojni.

Alexander Wagner se v svojem članku ne drži popolnoma svojega osnovnega načela, saj v določenih elementih poseže čez pravni status razvoja pravne (a tudi politične) teorije in zakonodaje, v drugem delu pa se ob koncu zgodnjega novega veka posveti zlasti gospodstvu Trier. Vendarle njegov prispevek dopolnjuje prispevek F. Dorna v naslednjem bistvenem elementu: razvoj v 7. stoletju. Osnovnemu nemškemu zborniku, ki je bil ravno tako razdeljen na poglavja: koncepti, religijske dimenzije oskrbe revnih, ubožni zakoni in politika do revščine ter semantike vključevanja in izključevanja, sta dodana en prispevek v poglavju verske dimenzije in en prispevek v poglavju semantike, kjer je bistven poudarek namenjen ikonografiji revščine, ki je v primerjavi s prejšnjimi deli slikovno veliko bolj bogat in omogoča sledenje teoriji, ki jo predstavljajo avtorji člankov. Ikonografska analiza je osredotočena na srednji vek – upodobitve sv. Martina, ki daje plašč revežem in 19. stoletje (gibljive slike) ter pozni srednji vek ter razsvetljenstvo v iskanju elementov stigme Romov. Žal popolnoma izpusti čas 16. in 17. stoletja, ki izkazuje nekoliko drugačen političen interes in odnos do Romov v nekaterih okoljih, problem pa je povezan tudi z zelo zadržano uporabo strokovne literature, kar se sicer ne dogaja pri drugih prispevkih v omenjenem zelo obsežnem zborniku. Opozarja med drugim na spremembo naziva iz Cigana (*Zigeuner*) in njihove stigmatizacije kot turških vohunov



v zenitu srednjega veka do splošne, a zelo negativno konotirane besede vaganta (*Landstreicher*) po drugi svetovni vojni. Izbira prispevka je izjemno zanimiv članek, skupaj s slikovnim gradivom pa ga predstavlja Ludwig Marie Vogl-Bienek, ki se ukvarja z analizo prostočasnih aktivnosti meščanov – fotografskih predstav tako imenovanih gibljivih slik, predhodnic filmov, ki so meščanom predstavljale podobe iz vsakdana, njihovo popularnost dokazujejo številna podjetja, ki so jih predvajala, velika ponudba pa je spodbudila tudi fikcijsko impresijo realnosti, ki so jo ustvarili fotografi, fikcija pa se je pogosto spogledovala s stereotipi. Kot dokaže, se je cela serija prizorov oziroma motivov nanašala na zgolj eno literarno delo Georga R. Simsa, ki pa je bilo pod močnim vplivom Dickensovih del in ki je zaradi popularnosti medija ustvarilo samosvoj imaginarij revščine in čustvovanj.

Oba zbornika, ki sta služila kot predloga za izdajo omenjenega zbornika, prinašata tudi druge članke, ki pa žal niso dobili prostora v omenjeni angleški različici, med vsemi pa je bil mogoče najbolj neprimerno za angleški prevod izbran prav članek o znani krompirjevi lakoti na Irskem, ki ne prinaša bistveno novih ugotovitev, drugi članki o tovrstnih eksistenčnih krizah, ki so metodološko in vsebinsko mogoče bolj napredni, pa se v omenjeni angleški različici niso znašli. Vsekakor pa je prevod omenjenih člankov v »linguo franco« dobrodošel in bi moral postati obvezna literatura študentov, ki jih tovrstna področja zanimajo.

Dragica Čeč

Slaven Bertoša: OSEBUJNO MJESTO AUSTRIJSKE
ISTRE: LUPOGLAVSKI KRAJ U SREDNJEM
I NOVOM VIJEKU.
Zagreb, Srednja Europa, 2011., 257 str.

Monografija naslovljena *Osebujno mjesto austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku* puljskoga povjesničara Slavena Bertoše, redovitoga profesora na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, objavljena je 2011. u izdanju Srednje Europe. Nastala je, naime, kao plod suradnje na dvama znanstveno-istraživačkim projektima - »Istarsko društvo XVI.-XIX. stoljeća: povijesne i kulturološke teme« te »Povijest Zapadne Hrvatske: Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika«. Autor je u ovoj djelu sabrao dosadašnje spoznaje o povijesti Lupoglavštine u srednjemu i novom vijeku te ih nadopunio rezultatima novijih i vlastitih istraživačkih radova o toj problematici.

Knjiga započinje »Predgovorom« (str. 7.-9.) u kojemu autor želi ukazati na dosadašnju, prilično oskudnu historiografiju sjeveroistočnoga dijela Istre. Poticaj su objavljivanju knjige bili godišnji znanstveno-stručni

skupovi, nazvani »Susret s baštinom Lupoglavštine i Boljunštine«, a istraživački su radovi na spomenutim skupovima tiskani u »Zbornicima Općine Lupoglav«. Svrha je ove prve znanstvene monografije, koja detaljnije opisuje lupoglavsko područje pomoću suvremenih metoda arhivskoga i bibliotečnog istraživanja, ukazati na relativno skromne rezultate njegovog proučavanja te, slijedom samoga naslova, biti prilogom za povijest navedenoga kraja.

U poglavlju »Kronološki pregled historiografije« (str. 10.-24.) autor navodi nezaobilaznu činjenicu da Lupoglavština nije bila predmetom osobitog i detaljnijeg proučavanja u starijoj hrvatskoj historiografiji (do 1945.). Valja napomenuti da su krajem XIX. stoljeća talijanski povjesničari svoje znanstvene radove objavljivali u ediciji »Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria«, čime je postavljen temelj kasnijim istraživanjima. Vrijedan doprinos spomenutoj ediciji prije svega čine radovi istarskih talijanskih povjesničara Camilla i Carla De Franceschija. Za noviju su historiografiju (od 1945. do 1991.) od osobitoga značaja studije Vjekoslava Bratulića, Danila Klena, Ivana Graha i Miroslava Bertoše, dok iz razdoblja nakon 1991. valja istaknuti članke otisnute u »Zborniku Lupoglavštine i Boljunštine«.

»Teme iz srednjovjekovne i novovjekovne prošlosti« (str. 25.-43.) naziv je idućega poglavlja, u kojemu je opisan povijesni pregled Lupoglavske gospoštije, počevši od 1000. godine, kada se na tome prostoru nalazila utvrda, koja je imala bitno obrambeno značenje, ali i važnost središta iz kojega se moglo kontrolirati trgovačke putove, pa sve do kraja XIX. stoljeća. Prateći povijesnu nit, u ovome je poglavlju dan prikaz različitih feudalnih vlasnika, koji su u svojim rukama željeli zadobiti potpunu kontrolu nad tim područjem, što svakako potvrđuje njegovu stratešku važnost. Početkom je XV. stoljeća gospoštija bila u vlasništvu obitelji Herberstein. Od poznatih povijesnih ličnosti koje su boravile na tome području treba istaknuti senjskoga kapetana i kliškoga branitelja Petra Kružića. Međutim, nesumnjivo je jedan od najuglednijih žitelja bio Pompeo IV. Brigido, koji je pretvorio Lupoglav u prosperitetno imanje i u vlasništvu čije je obitelji lupoglavsko područje ostalo preko dva i pol stoljeća.

Kratko poglavlje »Lupoglavska buna 1847. godine« (str. 44.-46.) opisuje izbijanje seljačkih nemira na feudalnome posjedu pod vlašću prethodno spominjane tršćanske obitelji Brigido. O toj je dramatičnoj povijesnoj epizodi podrobnije podatke iznio Carlo De Franceschi u svojim »Uspomenama«. Pobuna je bila potaknuta nepodnošljivim kmetskim obvezama koje su teretile podložnike, a kulminirala je sljedeće, revolucionarne 1848. godine.

Slijede poglavlja »Camillo De Franceschi i njegov opis područja Lupoglava« (str. 47.-67.) te »Camillo De Franceschi i njegov opis područja Boljuna i Vranje« (str. 68.-79.), koja donose mnoštvo novih informacija, neza-

obilaznih u proučavanju povijesti Lupoglavštine i Boljunštine. Historiografske spoznaje o prošlosti toga područja svakako dopunjuje opsežni članak toga uglednog povjesničara pod naslovom »I castelli della Val d'Arsa«, kao i posthumno tiskana sinteza »Storia documentata della Contea di Pisino«.

»Migracijski kontakti Lupoglava, Boljuna, Vranje i Učke s Pulom (XVII.-XIX. stoljeće)« (str. 80.-104.) tematska je cjelina u kojoj je autor na temelju izravnih podataka iz puljskih matičnih knjiga, upotpunivši ih primjerima doseljenika, razmotrio intenzitet migracijskih odnosa između mletačkoga i austrijskog dijela Istre. Naime, obrađene matične knjige, u razdoblju od 1613. do 1817., koje čine okosnicu autorova znanstvenog rada, omogućuju cjelovito praćenje demografskih kretanja i stoga predstavljaju prvorazredan povijesni izvor.

Analizu staroga spisa, pronađenoga u Državnome arhivu u Veneciji, autor donosi u poglavlju »Mletačka pljačka kaštela Lupoglava (1782.)« (str. 105.-132.). Temelj je građe o ovome neugodnom događaju, koji je relevantan za poznavanje odnosa između Mletačke Republike i Habsburške Monarhije, dopis između rašporskoga kapetana Francesca Avogadra i lupoglavskoga feudalca Pompea IV. Brigida. Detaljan je pregled spomenute građe upotpunjen nizom priloga, koji pružaju vrijednu mogućnost izravnoga upoznavanja s počinjnom štetom, kao i sa sudskim procesom koji je završio tek u siječnju 1786.

Vrela pronađena u Državnome arhivu u Rijeci osnova su dvaju sljedećih poglavlja: »Prodaja lupoglavskog kaštela (1895.)« (str. 133.-143.) te »Prometne prilike na Lupoglavštini i Boljunštini u XIX. stoljeću« (str. 144.-149.). Dokument je o prodaji popraćen kvalitetnim slikovnim priložima kaštela i njegova područja, no među arhivskim se izvorima nalaze i topografski crteži sjeveroistočne Istre iz druge polovice XIX. stoljeća, koji sadrže niz ključnih podataka za povijesnu toponimiju toga područja.

Značajan dio lupoglavskoga područja predstavlja planina Učka, koja je činila višestoljetnu prirodnu barijeru. Njezin je smještaj, opisan u poglavlju »Crtime iz prošlosti Učke« (str. 150.-156.), potaknuo velik broj europskih putopisaca, istraživača i znanstvenika na obilazak toga područja.

U poglavlju »Prošlost Bresta pod Učkom« (str. 157.-178.) pozornost je usmjerena na ćićarijsko selo, smješteno podno uzvisine Šebrn. U prošlosti je Brest bio dio Lupoglavske gospoštije, a neko vrijeme i zaseban posjed, uvijek u granicama Pazinske knežije. Tekst je bogato opremljen fotografijama polupećinskih i pećinskih lokaliteta, koje pridonose cjelovitijoj spoznaji o ovome omanjem mjestu.

U zaključnim poglavljima »Selo Semić u srednjem i novom vijeku« (str. 179.-193.) te »Iz prošlosti Lesišćine« (str. 194.-205.) izloženi su podaci o pripadajućim mjestima Lupoglavštine, koja se spominju u dragocjenim povijesnim izvorima – gospoštijским urbarima. Na sa-



mom kraju knjige priloženi su sljedeći dodaci: »Izvori i literatura« (str. 206.-214.), sažeci na talijanskome (str. 215.-221.), engleskom (str. 222.-227.) i njemačkom jeziku (str. 228.-234.), »Kazalo zemljopisnih naziva« (str. 235.-242.), »Kazalo osobnih imena« (str. 243.-253.) te »Bilješka o piscu« (str. 254.-257.).

Zaključno, treba napomenuti da ova knjiga, dopunjena uvidom u arhivska vrela koja je sâm autor otkrio, ali i njegovim osobnim obilaskom istraženoga kraja, u mnogočemu popunjava nepoznanice iz prošlosti lupoglavskoga kraja. Obogaćenu brojnim primjerima, učinio ju je zanimljivim djelom za šire čitateljstvo. Zbog vrijednosti objavljenih dokumenata predstavlja značajan doprinos istarskoj historiografiji, a ujedno i poticajnu znanstvenu literaturu za buduća istraživanja.

Samanta Paronić

Jože Pirjevec: TITO IN TOVARIŠI.
Ljubljana, Cankarjeva založba, 2011, 712 str.

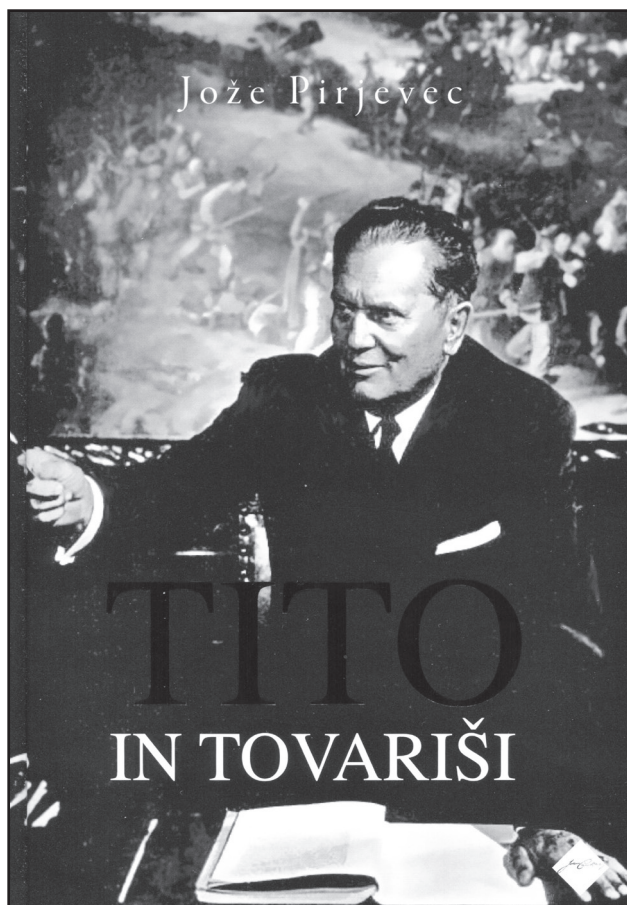
Impresivnih 712 strani, ki jih je Titu in tovarišem posvetil Jože Pirjevec, je verjetno še vedno premalo, da bi lahko zaobjeli vse vidike tako osebnega delovanja jugoslovanskega komunističnega voditelja kot tudi »dvora«, ki ga je obdajal. Kot je avtor poudaril na ljubljanski predstavitvi knjige, je moral zaradi pomanjkanja prostora določena poglavja, recimo o Koči Popoviću, izpustiti. Pa vendar je največja prednost Pirjevčeve knjige prav ta, da kljub omenjenim nujnim omejitvam obsega ničesar bistvenega ne zamolči. Nasprotno: prav vsako poglavje potrjuje v knjigi citirano ugotovitev Dobrice Čosića, da je bil Broz sicer veličastna, a hkrati tudi strašna osebnost. Pirjevčevo kritično pero se ne ustavi niti pred najbolj kontroverznimi temami iz življenja »maršala Jugoslavije«, hkrati pa nam v isti maniri osveži spomin na standardno znane epizode iz njegovega življenja.

Iz Pirjevčeve knjige jasno izhaja, da si je Broz prisvojil oblast s kombinacijo dveh lastnosti: izjemnim občutkom za diplomatska preigravanja med interesi velesil in avtorskim značajem, ki mu tudi kruto in brezobzirno obračunavanje z nasprotniki režima ni bilo tuje. Prva lastnost je lepo vidna že v Pirjevčevem opisu partizanskega boja, kjer najbolj pritegnejo mojstrsko zapisani

dramatični zapleti bitk na Sutjeski in Neretvi ter desanta na Drvar. Ugled, ki si ga je z odporom Silam osi pridobil pri vseh ključnih zmagovalcih druge svetovne vojne, je znal nato uspešno oplemeniti tudi v hladnovojnih razmerah. Če je mogoče glede vprašanja Trsta Jugoslavijo šteti za njene prve žrtve, pa je v naslednjih desetletjih prav hladna vojna omogočila Brozu, da se je profiliral v državnika z velikim mednarodnim slovesom. Pirjevčevi nazorni opisi njegovega razhoda z informbirojem, kokežiranja z ZDA in iskanja »čudežne« formule nevrščenih se berejo v enem dihu.

Podobno slikoviti so tudi opisi Brozovega dvora. Pod drobnogled je Pirjevec vzel tri: Edvarda Kardelja, Aleksandra Rankovića in Milovana Đilasa, ki so skupaj s svojim voditeljem odločali o življenju in smrti vseh in vsakogar v državi: »Tito, ki je stal po rangu najvišje in je bil od preostalih treh dvajset let starejši, je globalno obvladal položaj, v sodelovanju s Kardeljem pa se je posebej posvetil Hrvaški. Specifična Kardeljeva domena je bila Slovenija, medtem ko sta bila Ranković in Đilas še pred vojno zadolžena za Srbijo in Črno goro, prek svojih vazalov pa še za Makedonijo, Kosovo, Vojvodino in BiH. Delitev obveznosti je tekla še na drugi ravni: Kardelj je prevzel vlogo oblikovalca družbenega sistema in zunanje politike, Ranković je bedel nad notranjimi razmerami, medtem ko je pripadala Đilasu agitacija in propaganda, torej oblast nad intelektualnim življenjem. Skupaj s Titom je ta peščica kovala vse pomembne odločitve in jih nato predstavljala politbiroju v potrditev.« Tem članom dvora se je pridružila še usodna ženska – Jovanka, ki ji Pirjevec pripisuje nenadzorovano ambicijo, katere »žrtev« je kmalu postal sam maršal.

Brozova avtoritarnost se je vse od prevzema oblasti kazala tudi v obračunavanju z nasprotniki sistema, ki ga je s tovariši vzpostavljala. Zvest svojemu načelu, da opiše tudi temno stran njegove osebnosti, Pirjevec jasno in nedvoumno opozori na njegovo usodno vlogo pri povojnih zunajsodnih pobjah leta 1945. Likvidacija domobrancev, ustašev, četnikov in pripadnikov drugih protikomunističnih enot je bila izpeljana tako brezobzirno, da je celo Stalin, človek, ki si je od vseh novodobnih diktatorjev najbolj umazal roke s krvjo nasprotnikov režima, maršala Jugoslavije krepko pohvalil pred izbrano družbo sovjetskih brutalnežev. Prav tako pa je nedvoumna avtorjeva ugotovitev, da so se »iz borcev za svobodo« Tito in tovariši »čez noč prelevili v totalitarne oblastnike, ki so o sebi mislili, da imajo zgodovinsko pravico do oblasti, pri čemer so izdali tiste vrednote, za katere so se borile široke množice v NOB«. Čeprav se poskuša danes v raznih nostalgicnih zapisih ponekod maršalovo osebnost postaviti nad to družbeno nepravilno realnost, pa tudi njemu v Pirjevčevi knjigi ni prizanašeno, ko zapiše: »Ta metamorfoza ni poznala etičnih zadržkov ali zadreg, še najmanj pri Titu.« V skrajni obliki se je ta najprej kazala v brezobzirnosti Rankovićeve ovaduško-diskreditacijsko-likvidacijske mašine, ki jo je od vsega začetka spremljal grabež za privilegiji novepe-



čene elite. Slednjega je simboliziral znameniti »diplomatski magacin«, kjer so se vodilni komunisti za smešno ceno oskrbovali s težko dostopnimi dobrinami, medtem ko je moralo ljudstvo nositi vsa bremena povojnih obnovitvenih gospodarskih naporov, da o kolektivizacijah in nacionalizacijah niti ne govorimo.

Ob tem je treba še upoštevati ambicijo Kardelja in drugih izvrševalcev »čistega Marxovega nauka«, da po razhodu s Stalinom dokažejo, kako so menda še boljši komunisti od svojih donedavnih sovjetskih vzornikov. Kot ugotavlja avtor, je hitra industrializacija »širokim slojem prebivalstva zagotovila stalen vzpon življenjskega standarda – vendar na račun izposojenega denarja«. Dokler so v Washingtonu videli v Jugoslaviji »ščit za obrambo Zahoda«, Sovjeti pa so se trudili vrniti »izgubljenega brata« je bila ta formula še izvedljiva, čeprav je s Titovim odhodom izgubila glavnega igralca. Če ne že prej, je postala nemogoča ob padcu berlinskega zidu. Gospodarski krizi sedemdesetih se je po Brozovi smrti v osemdesetih pridružila še politična, ki je s padcem berlinskega zidu doživela še dodaten pospešek. Dejstvo, da je bila komunistična Jugoslavija država, ki ji je uspelo preživeti komaj desetletje po smrti svojega ustanovnega očeta, seveda ne more biti zanemarljiv podatek v nobeni analizi njegovih življenjskih dosežkov.

Znameniti britanski zgodovinar Alan John Percivale Taylor je Broza nekoč označil za »poslednjega Habsburžana«. Res nam Broz s svojimi bleščečimi uniformami in lovskimi (pa tudi drugimi, lepšimi) trofejami sproža določene asociacije. V Opatiji, na primer, se lahko sprehajamo tako po Titovi ulici kot tudi sprehajališču Franca Jožefa. Bolj kot po Habsburžanih pa se je Broz pri vzpostavljanju dvornega ceremoniala oprl na Karadordeviče, kar kaže uradno državna prilastitev, v bistvu pa njegova osebna privatizacija posesti izgnane dinastije. S to razliko, da so bili slednji za njegov okus še premalo razkošni: tako je dal povečati posest okoli palače na Dedinju ali pa podaljšati in obnoviti Aleksandrov »plavi vlak«. Pred dvema letoma sem ob neki polemiki izrazil skrb, da ne bi kdo v novokomponirani jugonostalglični evforiji predlagal še ponovne uvedbe Titove štafete. Tudi to so namreč poznali že v Kraljevini Jugoslaviji: razlika je bila samo v tem, da je bila njena pot krajša, ker je bila pač vmes rapalska meja, namesto pionirjev pa so svojemu (čeprav mladoletnemu) »starešini« Petru II. peli hvalnice »sokoli«. Kot beremo v knjigi, pa je po sporu s Stalinom maršalov glamurozni stil življenja v sovjetskem propagandnem aparatu doživel celo primerjavo z nekim drugim (feld)maršalom – Hermannom Göringom.

Pirjevčeva knjiga je polna različnih anekdot, ki nas držijo prikovane ob knjigo vseh 712 strani. Hkrati pa jo odlikuje izjemen znanstveni aparat, ki temelji na gradivu iz najuglednejših arhivov na Češkem in Hrvaškem, v Italiji, Nemčiji, Ruski federaciji, Srbiji, Veliki Britaniji in ZDA. Posebna dragocenost je pritegnitev arhiva Vladimirja Dedijerja, ki je svoje raziskovalno življenje posvetil prav Brozu. To, kar loči Pirjevca od Dedijerja

in drugih biografov, pa je prav slog pripovedovanja, ki je v slovenskem prostoru zaradi svoje izredne dinamike ter bogate igre besed redek in je prej značilnost zgodovinarjev anglosaškega sveta, kjer je Broz že desetletja priljubljen predmet proučevanja. Slovenska politična biografika je tako dobila delo, ki je konkurenčno tudi v širšem mednarodnem prostoru.

Andrej Rahten

Ksenija Vidmar Horvat: ZEMLJEVIDI VMESNOSTI. ESEJI O EVROPSKI KULTURI IN IDENTITETI PO KONCU HLADNE VOJNE.

Ljubljana, Založba Sophia, 2009, 273 str.

Knjiga *Zemljevidi vmesnosti* avtorice dr. Ksenije Vidmar Horvat, sicer profesorice na Oddelku za sociologijo ljubljanske Filozofske fakultete, je zbirka kritičnih esejev o oblikovanju nove politike evropske kulturne identitete. Študije, ki jih vključuje knjiga, se te politike lotevajo prek najbolj aktualnih problemov, ki trenutno določajo politike in prakse oblikovanja evropskega modela državljanstva, pripadanja in demosa: meje, migracije, versko-civilizacijska dediščina, nacionalna pripadnost in kulturna identiteta Evrope. Temeljna ugotovitev je, da je zdajšnji model evropske identitete neustrezen, saj temelji na poskusu prenosa nacionalnega na nadnacionalno raven. Takšna »ponovitev« je nemogoča, saj so se družbeni, politični in kulturni konteksti spremenili do te mere, da nadnacionaliziranje evropske družbe ne more več slediti programu kulturnega homogeniziranja, ki je bil temelj nacionaliziranjem v 19. in 20. stoletju. Evropsko ljudstvo je danes razpršeno, razseljeno, heterogeno in pluralnih lojalnosti, kar zahteva drugačne premisleke tako o modelu evropskega državljanstva kot politiki določanja kulturne identitete Evrope danes in jutri.

Kot razgrinja že naslov knjige, se avtorica tega modela loti s pomočjo koncepta vmesnosti. Vmesnost je konceptualna dediščina postkolonialnih študijev, ki z njo poskušajo opredeliti novo stanje družbenega pripadanja posameznika in skupin. Vmesnost pomeni, kot zapiše Vidmar Horvat, »stanje stalne nestalnosti«, ki je demokratična alternativa »zamišljanja Evrope, njenih mnogoterih meja in skupnih lojalnosti« (str. XV). Posebnost omenjenega dela je, da postkolonialni teoretski okvir križa s postsocialističnim družbenopolitičnim kontekstom, pri čemer avtorica opozori, da smo priča sorodni izkušnji postimperialne politike, ki po eni strani pomeni emancipacijo družbe, po drugi strani pa tudi novi val nasilja – predvsem nad manjšinami, drugačnimi in »drugimi«.

Teoretsko se delo Ksenije Vidmar Horvat opira na bogato literaturo s področja nacionalizma, kulturnih študijev, multikulturalizma, feminizma in kozmopo-

litstva. Prvo poglavje tako bralca uvede v polemiko s klasično avtoriteto na področju študijev nacionalizma Anthonyjem Smithom. Avtorica Smitha »prebere« skozi lečo oblikovanja slovenske nacionalne identitete, da bi pokazala, kako je njegov model analitsko retrogradna afirmacija in hegemonizacija zgolj enega od mnogoterih procesov oblikovanja kolektivne identitete: čeprav se ta – osnovan na etniciziranju in kulturnem homogeniziranju družbe – zgodovinsko retrospektivno izkaže za zmagovitega, saj ga ob tem podpirajo močan šolski aparat in drugi ideološki aparati države, pa to ne pomeni, da ne moremo izslediti še drugih poti, po katerih so si posamezniki in posameznice tudi že v preteklosti zamišljali svojo nacionalno identiteto. V poglavju, ki sledi, avtorica argumentacijo ponazori s pomočjo dveh zgledov, študij primera svoje babice in avto-analize Nele Malečkar *Dalmatinske neveste*.

Poglavje »Tehnologije evropejstva« se nato preusmeri k analizi izdelovanja evropske kolektivne identitete. S pomočjo kritične diskurzivne analize Eurobarometrov, ki »merijo« evropsko kulturno in identitetno pripadnost, Vidmar Horvat pokaže, kako imamo na delu postopke interpeliranja, ki jih ideološko uokvirja preselekcioni in prefiltriran pogled na evropsko zgodovino. Ta pogled je imperialno evropocentričen, elitističen in vzvišen glede na druge, potlačene dediščine, npr. prispevke imi-

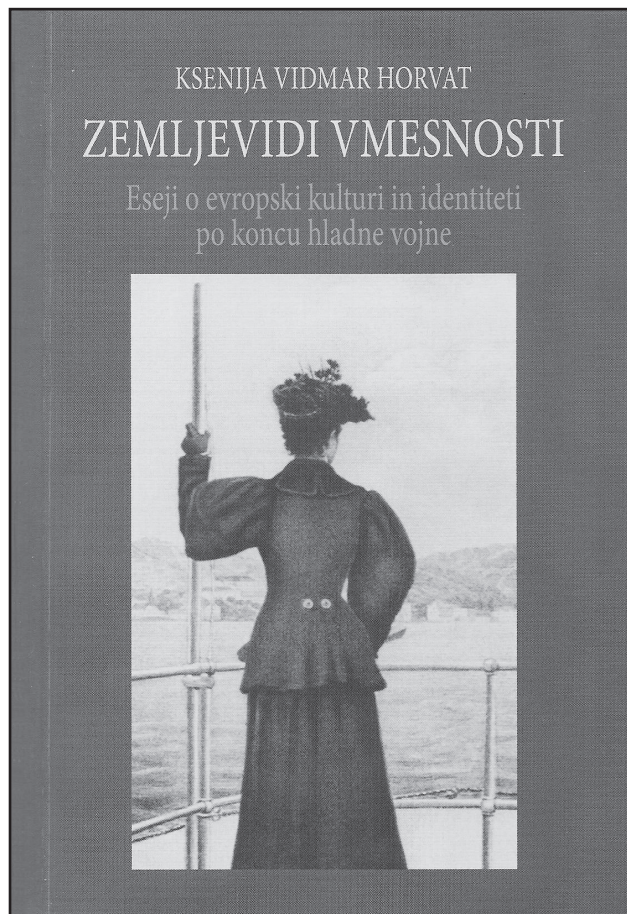
grantov, drugih kultur in civilizacij itn., pa tudi glede na dediščine Vzhodne Evrope. V tem pogledu tehnologija evropejstva, ki jo avtorica konceptualizira v foucaultovskem smislu, pomeni zares sistem vpoklica v subjekt, za čigar kulturno podobo se je že vnaprej odločila elita EU – tudi s pomočjo načina meritev in metodološkega aparata Eurobarometra.

Sledijo študije konkretnih zgledov oblikovanja evropske identitete, ki pa jih avtorica ne išče na mestu uradnih politik, temveč predvsem v polju javnega in popularnega. Tako se najprej, s pomočjo analize spomina, loti vprašanja potrošništva kot mesta, kjer se v kontekstih oblikovanja novega skupnega trga »konzumira« tudi evropska identiteta. Pri analizi se opre na vznik javnega diskurza o dveh Evropah v Sloveniji, ki invocira spomin na delitev v času hladne vojne in ideološko ponovitev dveh kulturnih podob Evrope – bolj in manj napredne, svobodne in zaostale. S pomočjo analize uporov v francoskih predmestjih avtorica nato pokaže, kako so pri tej delitvi na delu postopki avtokoloniziranja pa tudi postkolonialnega nasilja, ki ga tako v Sloveniji kot v EU projiciramo na podobo priseljence – kot grožnje in civilizacijskega tujka, ki slabi identitetno jedro Evropejca. Razprava ob vstopu Slovenije v schengenski režim temo marginaliziranja in podrejanja obelodani še s pomočjo teorije meje in spomina.

V zadnjih dveh poglavjih se avtorica loti vprašanja alternativnega spomina in možnosti za drugačno politiko evropejstva. V poglavju o Sisi in ženskem nomadizmu v času habsburškega imperija avtorica z inovativnim branjem podobe avstrijske cesarice ponudi izjemno priložnost za zgodovinsko rememoriziranje načinov pripadanja v dobi, ki jo opredeljujejo raznotere družbene, spolne in narodne napetosti. Razprava se opre na poročanje dveh slovenskih časnikov ob smrti Elizabete in tako, s pomočjo analize žalnega diskurza, Vidmar Horvat pokaže na modele identifikacije, ki spodnašajo hegemonie zgodovinske diskurze o ekskluzivni narodnostni lojalnosti.

V sklepu avtorica na podlagi predstavljenih študij opravi kritično soočenje s teorijo multikulturalizma. Pokaže na pasti multikulturalistične konceptualizacije kulture in identitete ter namesto na diskurz sobivanja kulturnih identitet stavi na kozmopolitski model. Tega predstavi s pomočjo pojma transversale, ki pomeni oblikovanje začasnih solidarnosti in lojalnosti glede na skupne teme političnega angažmaja, ter s pomočjo reformuliranja feminističnega spomina, ki v ozir vzame tako elitne kot vsakdanje pripovedi žensk različnih pripadnosti in zgodovinskih bivanj.

Delo *Zemljevidi vmesnosti* Ksenije Vidmar Horvat je kompleksno sociološko delo z bogatim teoretskim aparatom, ki bo zanimivo za različne strokovne javnosti in širše bralstvo. Ponuja drugačen pogled na Evropo, kot smo ga vajeni iz vsakdanjega političnega žargona, pa tudi drugačno vizijo, kot se nam običajno ponuja v kritikah evropskega projekta. Ali, kot je v svoji recenziji



zapisal Bojan Baskar, »knjiga je po svojem pristopu in predmetu zelo relevantna, vrh tega pa tudi izrazito inovativna v okolju, v katerem izrazito dominira esejistični in negativen (oziroma kritikastrski) diskurz o Evropi, ki ga kronično karakterizira odsotnost zanimanja za vprašanje, kaj združena Evropa sploh je in kako se obliku-

je.« V tem pogledu je knjiga kritična družbena analiza današnje skupne nad-domovine, pa tudi humanistični pripomoček za državljansko imaginacijo, ki presega in zaobhaja vsiljene predstave o tem, kdo smo »mi, Evropejci«.

Avgust Lešnik